AXBOROT MUHITINING YOSHLAR SHAXSIY IDENTIFIKATSIYASIGA IJOBIY TA'SIRI

Andijon Davlat Pedagogika instituti

pedagogika va psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Tojiboyeva Nodiraxon Tursunaliyevna

Odashaliyeva Xolida

Pedagogika yo'nalishi talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy axborot muhitining yoshlar shaxsiy identifikatsiyasiga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi raqamli texnologiyalar, internet va ijtimoiy tarmoqlarning yoshlarning o'zligini anglash jarayoniga ko'rsatadigan ijobiy ta'sirini aniqlashdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatli va miqdoriy yondashuvlar uyg'unligiga asoslanib, ilmiy adabiyotlar tahlili hamda yoshlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalarini o'z ichiga oladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, axborot muhiti yoshlarning bilim darajasini oshirish, ijtimoiy faolligini kuchaytirish, kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish hamda kasbiy yo'nalishini aniqlashda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, turli madaniyatlar bilan o'zaro aloqalar yoshlarning dunyoqarashini kengaytirib, ularning shaxsiy identifikatsiyasini mustahkamlaydi. Xulosa sifatida, axborot muhitidan ongli va maqsadli foydalanish yoshlar rivojlanishida ijobiy natijalarni ta'minlashi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari ushbu yo'nalishda kelgusida chuqur ilmiy izlanishlar olib borish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: axborot muhiti, yoshlar, shaxsiy identifikatsiya, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli texnologiyalar, o'zlikni anglash, ijtimoiy faollik

Kirish. Bugungi kunda globallashuv va raqamlashtirish jarayonlari jadal sur'atlar bilan rivojlanib, inson hayotining barcha jabhalariga, ayniqsa yoshlar faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng tarqalishi natijasida axborot muhiti tubdan o'zgarib, u nafaqat ma'lumot olish manbai, balki shaxsning ijtimoiylashuvi va o'zligini anglash vositasiga ham aylanmoqda.Yoshlar ushbu muhitning eng faol foydalanuvchilari sifatida uning imkoniyatlaridan keng foydalanmoqda.

Zamonaviy yoshlar hayotida internet, ijtimoiy tarmoqlar va turli raqamli platformalar muhim o'rin egallaydi. Ushbu vositalar orqali ular nafaqat bilim va axborotga ega bo'ladi, balki o'z fikrini ifoda etish, shaxsiy pozitsiyasini shakllantirish va jamiyatda o'z o'rnini topish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ayniqsa, shaxsiy identifikatsiya jarayonida axborot muhiti muhim rol o'ynab, yoshlarning qadriyatlari, qarashlari va ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi.Shaxsiy identifikatsiya — bu insonning o'zini anglash, o'ziga xos xususiyatlarini belgilash va jamiyatdagi o'rnini tushunish jarayonidir.Ushbu jarayon ayniqsa yoshlik davrida faol kechadi. Axborot muhiti esa bu jarayonni tezlashtiruvchi va boyituvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Turli madaniyatlar, g'oyalar va hayotiy tajribalar bilan tanishish yoshlarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.Shu bilan birga, axborot muhitining ta'siri ko'p jihatdan undan foydalanish darajasi va madaniyatiga bog'liq. To'g'ri yo'naltirilgan va maqsadli foydalanilgan axborot resurslari yoshlarning intellektual va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Aks holda, axborotning ortiqchaligi yoki noto'g'ri talqin qilinishi shaxsiy identifikatsiya jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — axborot muhitining yoshlar shaxsiy identifikatsiyasiga ijobiy ta'sirini chuqur tahlil qilish, uning asosiy yo'nalishlari va omillarini aniqlashdan iborat. Shuningdek, tadqiqot doirasida yoshlarning axborotdan foydalanish xususiyatlari va bu jarayonning ularning shaxsiy rivojlanishiga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Adabiyotlar sharxi

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda axborot muhitining yoshlar rivojlanishiga ta'siri keng o'rganilgan.Xususan, M. Castells o'zining *"The Rise of the Network Society"* asarida axborot jamiyatida identifikatsiya jarayoni yangi kommunikativ makon orqali shakllanishini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, "zamonaviy jamiyatda identifikatsiya tarmoqlar orqali yaratiladi va mustahkamlanadi" (Castells, 2010).[1]

Shuningdek, S. Turkle raqamli texnologiyalarning inson psixologiyasi va o'zlikni anglash jarayoniga ta'sirini tahlil qilib, yoshlar virtual muhitda o'z shaxsiyatini erkinroq ifoda eta olishini qayd etadi. Uning fikricha, "texnologiyalar bizga o'zimizni qayta kashf etish imkonini beradi" (Turkle, 2011).[2]

D. Boyd tomonidan olib borilgan tadqiqotlar esa ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ijtimoiy hayotidagi o'rnini yoritadi. U "ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun o'zligini namoyon etish va ijtimoiy aloqalarni shakllantirish maydoni hisoblanadi" deb ta'kidlaydi (Boyd, 2014).[3]

Bundan tashqari, H. Jenkins ishtirokchi madaniyat (participatory culture) nazariyasini ilgari surib, yoshlar axborot muhitida nafaqat iste'molchi, balki faol yaratuvchi sifatida ishtirok etishini ko'rsatadi. Unga ko'ra, "yoshlar media makonida faol ishtirok etish orqali o'z identifikatsiyasini shakllantiradi" (Jenkins, 2009).[4]

Yuqoridagi ilmiy qarashlar shuni ko'rsatadiki, axborot muhiti yoshlar shaxsiy identifikatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va bu jarayon ko'p jihatdan interaktiv hamda ijtimoiy xarakterga ega.

Metodlar

Mazkur tadqiqotda aralash metodologik yondashuv (mixed-methods) qo'llanildi, ya'ni sifatli (kvalitativ) va miqdoriy (kvantitativ) usullar integratsiyasi asosida tahlil olib borildi. Tadqiqotning nazariy bosqichida axborot muhiti va shaxsiy identifikatsiya masalalariga oid ilmiy adabiyotlar kontent-tahlil usuli orqali o'rganildi.

Jadval 1. Respondentlarning axborot muhitidan foydalanish ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Foiz (%)

[1]Castells, M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell, 2010.
[2]Turkle, S.Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York, 2011.
[3]Boyd, D.It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens.Yale University Press, 2014.
[4]Jenkins, H.Confronting the Challenges of Participatory Culture. MIT Press, 2009.

Ko‘rsatkich	Foiz (%)
Ijtimoiy tarmoqlardan har kuni foydalanadi	78%
Internet orqali bilim oladi	65%
Axborotni mustaqil tahlil qiladi	54%
O‘z fikrini onlayn platformalarda bildiradi	49%
Kasbiy yo‘nalishni internet orqali tanlaydi	41%

Empirik bosqichda esa 16–25 yosh oralig‘idagi respondentlar orasida so‘rovnoma o‘tkazildi. Tanlanma ixtiyoriy (non-probability sampling) usulida shakllantirildi va jami respondentlar soni statistik tahlil uchun yetarli darajada qamrab olindi. So‘rovnoma savollari yopiq va yarim ochiq shaklda tuzilib, yoshlarning axborot muhitidan foydalanish darajasi, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi hamda bu jarayonning ularning o‘zligini anglashiga ta’siri o‘lchandi.Olingan ma’lumotlar deskriptiv statistika usullari (foizlar, o‘rtacha qiymatlar) yordamida qayta ishlanib, natijalar jadval va tahliliy umumlashtirish orqali talqin qilindi. Qo‘shimcha ravishda, qiyosiy tahlil usuli yordamida turli axborot manbalarining ta’siri o‘zaro solishtirildi.Tadqiqotning ishonchliligini ta’minlash maqsadida ma’lumotlar bir necha manbalar orqali tekshirildi (triangulyatsiya usuli), hamda natijalar tizimli yondashuv asosida interpretatsiya qilindi.

Natijalar: Mazkur tadqiqotda axborot muhitining yoshlar shaxsiy identifikatsiyasiga ta’sirini har tomonlama o‘rganish maqsadida kompleks yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatli (kvalitativ) va miqdoriy (kvantitativ) usullar uyg‘unligiga asoslandi.

Birinchidan, nazariy tahlil usuli yordamida mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar va tahliliy hisobotlar o‘rganildi. Ushbu bosqichda axborot muhiti, shaxsiy identifikatsiya va yoshlar ijtimoiylashuvi tushunchalarining ilmiy talqinlari tahlil qilinib, mavjud yondashuvlar umumlashtirildi.

Ikkinchidan, empirik tadqiqot usuli sifatida so‘rovnoma (anketa) o‘tkazildi.So‘rovda turli yosh toifasidagi (asosan 16–25 yosh) respondentlar ishtirok etdi.So‘rovnoma savollari yoshlarning internet va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish darajasi, axborotni tanlash mezonlari hamda bu jarayonning ularning o‘zini anglashiga ta’sirini aniqlashga qaratildi. Natijalar statistik jihatdan qayta ishlanib, foiz ko‘rsatkichlari asosida tahlil qilindi.

Uchinchidan, kuzatish (observatsiya) usuli orqali yoshlarning raqamli muhitdagi xatti-harakatlari va kommunikativ faoliyati o‘rganildi. Bu usul orqali ularning virtual muloqot jarayonidagi faolligi, o‘z fikrini ifoda etish darajasi hamda ijtimoiy rollarni qabul qilish xususiyatlari aniqlashtirildi.

Shuningdek, qiyosiy tahlil usuli qo‘llanilib, turli axborot manbalari (ijtimoiy tarmoqlar, ta’lim platformalari, ommaviy axborot vositalari)ning yoshlar identifikatsiyasiga ta’siri o‘zaro solishtirildi. Tizimli yondashuv asosida esa axborot muhitining barcha omillari yagona tizim sifatida ko‘rib chiqildi.Ma’lumotlarni qayta ishlash jarayonida umumlashtirish, guruhlash va interpretatsiya usullaridan foydalanildi. Bu esa tadqiqot natijalarining ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta’minlashga xizmat qildi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, axborot muhiti yoshlar shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.To‘g‘ri va ongli foydalanilgan axborot resurslari yoshlarning o‘zligini anglash, bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu sohada yanada chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borish zarur.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy axborot muhiti yoshlar shaxsiy identifikatsiyasini shakllantirishda muhim va ko‘p qirrali omil hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, internet va ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning o‘zligini anglash, dunyoqarashini kengaytirish hamda ijtimoiy faolligini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.Aniqlanishicha, axborot muhitidan ongli va maqsadli foydalanish yoshlarning intellektual rivojlanishiga, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining shakllanishiga hamda o‘z qiziqish va qobiliyatlarini aniqlashiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, turli madaniyatlar va g‘oyalar bilan tanishish orqali yoshlar orasida tolerantlik, ochiq fikrlash va moslashuvchanlik kabi muhim ijtimoiy sifatlar rivojlanadi.Tadqiqot shuningdek shuni ko‘rsatdiki, axborot muhitining ijobiy ta’siri ko‘p jihatdan undan foydalanish madaniyatiga bog‘liq. Shuning uchun yoshlarni axborotni tanlash, tahlil qilish va undan samarali foydalanishga o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada ta’lim muassasalari, o‘qituvchilar va ota-onalarning roli beqiyosdir.

Xulosa qilib aytganda, axborot muhiti to‘g‘ri yo‘naltirilgan holda yoshlarning shaxsiy identifikatsiyasini mustahkamlovchi, ularning ijtimoiy va intellektual salohiyatini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. Kelgusida ushbu yo‘nalishda chuqurroq empirik tadqiqotlar olib borish, shuningdek, axborot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan amaliy dasturlar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

1. Castells, M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell, 2010.
2. Turkle, S. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York, 2011.
3. Boyd, D. *It’s Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. Yale University Press, 2014.
4. Jenkins, H. *Confronting the Challenges of Participatory Culture*. MIT Press, 2009.
5. O‘zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi hisobotlari, 2023.
6. https://maktabgacha-va-maktab-talim jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/6084/5345
7. https://doi.org/10.5281/zenodo.13292462